

GREEK OBJECTS FROM THE MUSEU DE
LA FUNDAÇÃO CALOUSTE GULBENKIAN
(LISBOA)

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ
ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΚΑΛΟΥΣΤΕ ΓΚΟΥΛΜΠΕ-
ΚΙΑΝ (ΛΙΣΑΒΟΝΑ)

»»»»»»»» Rui Morais ««««««««
(Universidade do Porto/FLUP/UI&D-CECH)

THE FUNDAÇÃO CALOUSTE GULBENKIAN is a private Portuguese foundation that was created at the bequest of Calouste Sarkis Gulbenkian. The collector, of Armenian descent and born in Üsküdar in Turkey in 1869, chose the city of Lisbon as the headquarters of his foundation, which was created in 1956, the year after his death.

The foundation, with delegations in Paris and London, has played a significant role in the development of Portuguese society, particularly in the field of the Arts, Charity, Science and Education. In the Lisbon headquarters, in addition to the library, the archives, the publishing activity, the musical promotion and the Science Institute, the foundation has two museums that display permanent and temporary exhibitions. These museums are distributed into different buildings.

ΤΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΑΛΟΥΣΤΕ ΓΚΟΥΛΜΠΕΚΙΑΝ είναι ένα ιδιωτικό πορτογαλικό ίδρυμα που δημιουργήθηκε ως δεδηλωμένη επιθυμία στη διαθήκη του Καλούστε Σαρκίς Γκουλμπεκιάν. Ο αρμενικής καταγωγής συλλέκτης, που γεννήθηκε στο Σκούταρι (Χρυσόπολη) της Τουρκίας το 1869, επέλεξε τη Λισαβόνα για έδρα του Ιδρύματός του, το οποίο δημιουργήθηκε το 1956, έναν χρόνο μετά τον θάνατό του.

Το ίδρυμα έχει παραρτήματα στο Παρίσι και στο Λονδίνο και έχει παίξει σημαντικό ρόλο στην πορτογαλική κοινωνία, κυρίως στον τομέα «των Τεχνών, της Φιλανθρωπίας, της Επιστήμης και της Εκπαίδευσης». Στην έδρα του στη Λισαβόνα, εκτός από τη βιβλιοθήκη, τα αρχεία, την εκδοτική δραστηριότητα, την προώθηση της μουσικής και το Ινστιτούτο της Επιστήμης, το Ίδρυμα έχει δύο μουσεία που παρουσιάζουν μόνιμες και περιοδικές εκθέσεις. Τα μουσεία

One of them houses the “Founder’s Collection” and brings together a highly eclectic cultural heritage, with almost six thousand pieces, a thousand of which are part of the permanent exhibition with works of art from Egypt, the Greco-Roman civilisation, Mesopotamia, and the Islamic East, Armenia, the Far East and, regarding Western art, it has sculptures, books, paintings, French decorative art from

Fig. 13.1.- Obverse and reverse of the electrum stater minted in Ephesus, circa 600 BC, with the legend “I am the sign of Phanes” (©Calouste Gulbenkian Foundation, Lisbon; Calouste Gulbenkian Museum-Founder’s Collection; Catarina Gomes Ferreira). — Εμπρόσθια και οπίσθια όψη του στατήρα από ήλεκτρον που κόπηκε στην Έφεσο περί το 600 π.Χ. με την επιγραφή Φανός ειμί σήμα (©Ίδρυμα Καλούστε Γκουλμπεκιάν, Λισαβόνα. Μουσείο Καλούστε Γκουλμπεκιάν – Συλλογή του Ίδρυτή, Καταρίνα Γκόμεζ Φερέιρα).

αυτά στεγάζονται σε χωριστά κτήρια. Το ένα φιλοξενεί την «Συλλογή του Ίδρυτή» που συγκεντρώνει ένα πολύ εκλεκτικό πολιτιστικό κληροδόστημα, με σχεδόν έξι χιλιάδες κομμάτια, χίλια από τα οποία αποτελούν μέρος της μόνιμης έκθεσης με έργα τέχνης από την Αίγυπτο, τον Ελληνορωμαϊκό Πολιτισμό, την Μεσοποταμία, την Ισλαμική Ανατολή, την Αρμενία, την Άπω Ανατολή, ενώ σε σχέση με τη Δυτική τέχνη παρουσιάζει γλυπτά, βιβλία, ζωγραφικούς πίνακες, γαλλική διακοσμητική τέχνη του 18^{ου} αι. και έργα του Ρενέ Λαλίκ. Το άλλο μουσείο φιλοξενεί τη λεγόμενη «Σύγχρονη Συλλογή», με εξέχουσα την συλλογή πορτογαλικής τέχνης (από τον Αμαντέου Σόουζα Καρντόζο ως την Πάουλα Ρέγκο και την Μαρία Ελένα Βιέρα ντα Σίλβα) και ένα σημαντικό σύνολο βρετανικής τέχνης του 20^{ου} αι.

Ο Καλούστε Γκουλμπεκιάν προσπάθησε να συγκεντρώσει – και τα κατάφερε – έργα μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας, που αντικατόπτριζαν το πνεύμα του ως συλλέκτη και εστίαζαν στις αξίες της ισορροπίας και του κάλλους, αλλά ελάμβαναν επίσης υπ’ όψιν την αγάπη που έτρεφε γι’ αυτά, την οποία διακρίνουμε σε τούτα τα λόγια που έγραψε το 1953:

«Έχω πλήρη συνείδηση πως είναι ώρα να λάβω μια απόφαση για το μέλλον των έργων τέχνης που έχω. Μπορώ να πω χωρίς υπερβολή πως τα θεωρώ “παιδιά μου” και πως η ευημερία τους είναι μια από τις ανησυχίες μου. Αντιπροσωπεύουν πενήντα-εξήντα χρόνια της ζωής μου, στην διάρκεια των οποίων τα συγκέντρωσα, συχνά με τεράστιες δυσκολίες και αποκλειστικά με κριτήριο τις προσωπικές μου προτιμήσεις. Είναι

the 18th century and works by René Lalique. The other is the “Modern Collection”, and particularly worthy of a mention is the collection of Portuguese art (from Amadeu Souza-Cardoso to Paula Rego and Vieira da Silva) and an important ensemble of 20th-century British art.

Calouste Gulbenkian tried to bring together –and, in fact, did so– works of great artistic quality, which were the reflection of his philosophy as a collector, centred on values of balance and beauty, but also taking into account the affection he felt for them, which can be found in these words he wrote in 1953:

“I am fully aware that it is time to make a decision about the future of my artworks. I can say without fear of exaggeration that I consider them to be my “daughters” and that their well-being is one of my major concerns. They represent fifty or sixty years of my life, throughout which I have collected them, sometimes with great difficulty, but always and exclusively guided by my own taste. It is true, like all collectors, I tried to get advice. But I feel that they are mine in heart and soul.”

I cannot resist transcribing other written testimonies made by the collector during his travels, in this case the one he made on visiting the Acropolis in Athens:

“It is impossible to transmit the impression that the majesty of this monument has awoken in me. I felt a strange, deep, penetrating emotion.

αλήθεια ότι, όπως όλοι οι συλλέκτες, φρόντισα να συμβουλευτώ ειδικούς. Αλλά με την ψυχή και την καρδιά αισθάνομαι ότι είναι δικά μου.»

Δεν μπορώ ν’ αντισταθώ στον πειρασμό να παραθέσω κι άλλες μαρτυρίες που έγραψε ο συλλέκτης στα ταξίδια του, εν προκειμένω μία για την επίσκεψή του στην Ακρόπολη των Αθηνών:

«Αδυνατώ να μεταφέρω την εντύπωση που μου προκάλεσε το μεγαλείο αυτού του μνημείου. Ένοιωσα μια παράξενη, βαθιά, διαπεραστική συγκίνηση. Μιλάμε για την Αναγέννηση, για τον 16^ο και τον 18^ο αι. Θαυμάζουμε την ιδιοφυΐα που καταδεικνύει αυτό ή εκείνο το γλυπτό των προαναφερομένων εποχών, αλλά

Fig. 13.2.- Silver Greek situla, dating from the 4th-3rd centuries BC (©Calouste Gulbenkian Foundation, Lisbon; Calouste Gulbenkian Museum-Founder's Collection; Carlos Azevedo). — Ασημένιος ελληνικός κουβάς που χρονολογείται μεταξύ 4^{ου} και 3^{ου} αι. π.Χ. (©Ίδρυμα Καλούστε Γκουλμπεκιάν, Λισαβόνα. Μουσείο Καλούστε Γκουλμπεκιάν – Συλλογή του Ίδρυτή. Κάρλος Αζεβέντο).

We talk about the Renaissance, about the 16th to 18th centuries; we admire the genius of this or that sculpture from the period in question, but how significant are they next to the mastery of this work of so many geniuses who were the driving forces of the civilisations that preceded them, who possessed a feeling of proportions, harmony and grandiosity beyond all imagination? I'm not talking about beauty, material and light; I bow before the inspiration of those who were able to conceive such monuments and to execute them. Nothing was ever able to equal the sublime beauty of these works."

Fig. 13.3.- Gem with the bust of Apollo crowned with laurel leaves, dating from the late 3rd century BC (©Calouste Gulbenkian Foundation, Lisbon; Calouste Gulbenkian Museum-Founder's Collection; Carlos Azevedo). — Πολύτιμος λίθος με προτομή δαφνοστεφανωμένου Απόλλωνα, των τελών του 3^{ου} αι. π.Χ. (©Ίδρυμα Καλούστε Γκουλμπεκιάν, Λισαβόνα. Μουσείο Καλούστε Γκουλμπεκιάν – Συλλογή του Ίδρυτή. Κάρλος Αζεβέντο).

τί είναι αυτά μπροστά στη δεξιοτεχνία αυτού του έργου τόσων ιδιοφυιών, που αποτέλεσαν την κινητήρια δύναμη των πολιτισμών που προηγήθηκαν, που κατείχαν την αίσθηση της αναλογίας, της αρμονίας και του μεγαλείου πέραν κάθε φαντασίας; Δεν μιλώ για το κάλλος, για την ύλη, για το φως. Υποκλίνομαι κυρίως μπροστά στην έμπνευση εκείνων που ήταν ικανοί να συλλάβουν τέτοια μνημεία και να τα υλοποιήσουν. Ποτέ τίποτε δεν μπόρεσε να φτάσει το υπέρτατο κάλλος αυτών των έργων.»

Αυτός ήταν και ο λόγος για τον οποίο άρχισε να συλλέγει ελληνικά έργα, κάποια από τα οποία εκτίθενται στο κτήριο που φιλοξενεί την ονομαζόμενη «Συλλογή του Ίδρυτή». Από το ευρύ κληροδότημα πρέπει να ξεχωρίσουμε τη συλλογή ελληνικών νομισμάτων, η οποία θεωρείται μια από τις καλύτερες γνωστές ιδιωτικές συλλογές. Είναι γνωστό το πόσο εκτιμούσε ο Καλούστε Γκουλμπεκιάν τα ελληνικά νομίσματα. Όπως μας θυμίζει ο Ρόμπινσον «υπήρξαν η πρώτη και πιο μακρόχρονη αγάπη του, από την εποχή της παιδικής του ηλικίας, όταν επέστρεψε μια μέρα από την αγορά με τους στατήρες από ήλεκτρον από την Κύζικο». Σ' ένα γράμμα του 1947 προς αυτόν τον ειδικό (τον Ρόμπινσον), ο Καλούστε Γκουλμπεκιάν εκδηλώνει την επιθυμία του να φτειαξεί έναν κατάλογο της συλλογής του: «Προφανώς υπολογίζω στην συνεργασία σας για το κεφάλαιο σχετικά με την ελληνική νομισματική».

Το σύνολο τούτης της συλλογής περιλαμβάνει νομίσματα με τα τρία πολύτιμα μέταλλα (ήλεκτρον, χρυσό και ασήμι). Η αξία και η ποιότητα των νομισμάτων που συγκέντρωσε ο Γκουλμπεκιάν μο-

This is certainly the context that justified the collection of Greek objects, some of which are exhibited in the building that today holds the so-called “Founder’s Collection”. Of this vast legacy, we would highlight the collection of Greek coins, considered one of the best private collections known. Calouste Gulbenkian’s appreciation of Greek coins is well known. They were, as Robinson reminds us, “his first and most lasting love, from the time when, as a child, he returned home from the bazaar one day with two electrum staters from Cyzicus”. In a letter addressed to this specialist, dated 1947, Calouste Gulbenkian stated his desire to have a monumental catalogue: “I obviously count on your eminent collaboration for the chapter on the art of Greek numismatics.”

This collection includes coins minted using the three noble metals (electrum, gold and silver). The value and the quality of the specimens collected by Calouste Gulbenkian can be appreciated in two catalogues that show the main part of the collection (*A Catalogue of the Calouste Gulbenkian. Collection of Greek Coins, Part I and Part II*), written, with the collaboration of M. C. Hipólito, by two of the greatest authorities on Greek numismatics, E. G. C. Robinson (1971) and K. Jenkins (1989). In all, 1,090 coins were published, 1,085 without any problem of authenticity and only five, included at the end of the second catalogue, designated as “false coins”, identified from “a” to “e”. A small part of this heritage ensemble, 117 specimens, are in the current per-

ρουν να εκτιμηθούν από τους καταλόγους που παρουσιάζουν τον πυρήνα της συλλογής *A Catalogue of the Calouste Gulbenkian. Collection of Greek Coins, Part I e Part II*), η σύνταξη των οποίων έγινε με τη συνεργασία του Μ.Κ. Ιπόλιτο, δύο εκ των πιο εγκύρων ειδικών στην ελληνική νομισματική, Ε. Τζ. Κ. Ρόμπινσον (1971) και Κ. Τζένκινς (1989). Στην έκδοση συμπεριελήφθησαν 1.090 νομίσματα, εκ των οποίων τα 1.085 χωρίς κανένα πρόβλημα αυθεντικότητας. Μόνο πέντε συμπεριελήφθησαν το τέλος του δευτέρου καταλόγου κάτω από την ένδειξη «κάλπικα νομίσματα», αριθμημένα από το «α» ως το «ε». Ένα μικρό μέρος αυτού του κληροδοτήματος, 117 κομμάτια, συμπεριλαμβάνεται σήμερα στην μόνιμη έκθεση. Το υπόλοιπο φυλάσσεται στα νομισματικά αρχεία, στις αποθήκες του Ιδρύματος.

Αυτό το πλούσιο νομισματικό σύνολο δίνει τη δυνατότητα για έρευνες και εκθέσεις μονογραφικού χαρακτήρα, όπως αυτή που επιμελήθηκε το 2007 η Δρ. Ρόζα Φιγκεϊρέντο, με τον τίτλο *Η θρησκεία στην Αρχαία Ελλάδα – Οι θεοί του Ολύμπου στην Συλλογή Γκουλμπενκιάν*.

Θα μπορούσαμε με προτείνουμε, μεταξύ άλλων, το θέμα της θάλασσας, επιλέγοντας νομίσματα που κόπηκαν σε νομισματοκοπεία της ηπειρωτικής Ελλάδας και σε αποικίες της. Από τα νομίσματα που κόπηκαν στην ανατολική Μεσόγειο ξεχωρίζουν τέσσερα κομμάτια με την μορφή του Ποσειδώνα, τρία από την ηπειρωτική Ελλάδα κι ένα από την Κρήτη (από την Πριανσό, σήμερα Καστελλιανά). Τα νομίσματα της ηπειρωτικής Ελλάδας είναι από τη Βοιωτία (Αιτωλική Συμπολιτεία) και τη Θράκη (Αμφίπο-

manent exhibition. The rest remains in the monetary archives of the foundation's storerooms.

This rich numismatic set makes research and exhibitions of a monographic nature possible, such as the one curated in 2007 by Dr. Rosa Figueiredo, called *La religión en la Grecia Antigua-Dioses del Olimpo representados en la Colección Gulbenkian*.

As other proposals, we would suggest –of various themes– that of the sea, selecting various coins minted in the continental Greek mints and in their

λεις). Σ' αυτά πρέπει να προσθέσουμε κι ένα με τη μορφή της τιτανίδας Τηθύος, που κόπηκε στην Μικρά Ασία (Κύζικος, Μυσία).

Όπως συνηθίζεται σ' αυτά τα νομίσματα, ο θεός Ποσειδών, ως ανώτατος θεός της θάλασσας και των σεισμών, έχει ως σύμ-

Fig. 13.4.- Gold earring representing a winged Nike or Victoria. Hellenistic period (©Calouste Gulbenkian Foundation, Lisbon; Calouste Gulbenkian Museum-Founder's Collection; Carlos Azevedo). — Χρυσό σκουλαρίκι με απεικόνιση φτερωτής Νίκης, της ελληνιστικής εποχής (©Ίδρυμα Καλούστε Γκουλμπεκιάν, Λισαβόνα. Μουσείο Καλούστε Γκουλμπεκιάν – Συλλογή του Ίδρυτή. Κάρλος Αζεβέντο).

colonies. Of the coins that were minted in the eastern Mediterranean, there are four specimens worthy of a mention with the image of Poseidon, three from the continent and one from the island of Crete (Priansus). The examples from the continent come from Boeotia (Aetolian League) and from Thrace (Amphipolis). To these, we would also add a coin with the representation of the Titaness Tethys, minted in Asia Minor (Mysia, Cyzicus).

As is usual in these coins, the god Poseidon, as the supreme god of the sea and of earthquakes, is shown with his attributes of the trident and the dolphin. He is seen, on the reverse of the coin, either standing up, balancing a dolphin on his thumb, or sitting on a rock in the same attitude. King Demetrius I, Poliorcetes, his protégé, is shown on the obverse. He can also appear shown, once again, standing on the reverse, with his foot leaning on a rock and with his right arm resting on his knee. In this case, on the obverse of the coin, King Demetrius appears, evoking the effigy of Alexander the Great. In this collection, there is a coin on which Poseidon is shown on both sides: on the obverse the head of the God appears with laurel leaves and on the reverse he is found sitting on a throne, with his trident and dolphin. The coin, minted in Cyzicus, shows on the obverse the goddess Thetys galloping on the back of a dolphin, holding a garland in her right hand and a round shield in her left hand, while on the reverse, a quatrefoil symbol has been designed.

βολα την τρίαινα και το δελφίνι. Αναπαρίσταται στην οπίσθια όψη του νομίσματος, όρθιος, ισορροπώντας το δελφίνι με τον αντίχειρα, ή καθιστός σε βράχο κάνοντας το ίδιο. Ο προστατευόμενός του βασιλιάς Δημήτριος ο Πολιορκητής αναπαρίσταται στην εμπρόσθια όψη του νομίσματος. Μπορεί να εμφανίζεται και στην οπίσθια όψη όρθιος, με το ένα πόδι να στηρίζεται σε βράχο και τον αριστερό βραχίονα να ακουμπά στο γόνατό του. Έτσι μπορεί να εμφανίζεται και στην εμπρόσθια όψη, ο μονάρχης Δημήτριος θυμίζοντας την εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Σ' αυτή τη συλλογή υπάρχει ένα νόμισμα στο οποίο ο Ποσειδώνας αναπαρίσταται και στις δύο όψεις: στην εμπρόσθια η δαφνοστεφανωμένη κεφαλή του θεού και στην οπίσθια αναπαρίσταται καθισμένος σε θρόνο, με την τρίαινα και το δελφίνι. Το νόμισμα από την Κύζικο απεικονίζει στην εμπρόσθια όψη τη θεά Θέτιδα καθάλα σ' ένα δελφίνι, κρατώντας στο δεξί χέρι μια γιρλάντα και στο αριστερό μια στρογγυλή ασπίδα, ενώ στην οπίσθια όψη είναι σχεδιασμένο ένα τετράφυλλο σύμβολο.

Ανάμεσα στα νομίσματα των δυτικών αποικιών, ξεχωρίζουν λόγω της θεματικής τους αυτά που κόπηκαν στην Ποσειδωνία (Paestum), αποικία που ίδρυσαν στα τέλη του 7^{ου} αι. οι Αχαιοί στη Σύβαρη. Σ' αυτή την αποικία η έκδοση νομισμάτων αρχίζει το τρίτο τέταρτο του 6^{ου} αι. Πρόκειται για νομίσματα με κοίλα ανάγλυφα (έγγλυφα), κοινό σύστημα εκείνη την εποχή σε όλα τα νομισματοκοπεία της νότιας Ιταλίας. Σ' αυτά τα νομίσματα ο θεός είναι όρθιος, στραμμένος προς τα δεξιά, με τον δεξιό βραχίονα υψωμένο για να ρίξει την τρίαινα και το αριστερό στο ύψος των ώμων.

Among the coins minted in the Western colonies, the ones manufactured in Poseidonia (*Paestum*) are notable thanks to their subject matter. This was an Achaean foundation of Sybaris at the end of the 7th century BC. In this colony, the minting of coins started at the end of the 6th century BC. The coins are minted in bas-relief (brockage) system that was common during this period in all the mints in southern Italy. In these coins, the god is standing, facing right, with his right arm raised to throw the trident and his left arm lifted to shoulder height.

In the Gulbenkian Collection, there are also numerous coins minted in *Tarentum* (the Greek city of *Taras*, founded by settlers from Sparta) that show the interest this colony had in the sea and in fishing. Considered the most beautiful Greek coins minted in Italy, their main subject was the representation of the patron of the city riding a dolphin. This subject matter is shown on the older brockage coins and also in more modern series, both on the obverse as well as the reverse. There is also documentation of a specimen with the figure of a dolphin on the obverse and the image of a seahorse on the reverse.

Another representation alluding to the sea is that of the crab and the sea turtle. In the Gulbenkian Collection, the crab appears on coins minted in cities in eastern Greece, mainly in Kos, and on coins minted in the Western colonies, such as in Agrigento, one of the largest cities in Sicily. The sea turtle can be seen on a coin from Aegina, a subject

Στη συλλογή Γκουλμπεκιάν υπάρχουν επίσης πολυάριθμα νομίσματα που κόπηκαν στον Τάραντα (αποικία των Σπαρτιατών), τα οποία καταδεικνύουν το ενδιαφέρον αυτής της αποικίας για τη θάλασσα και την αλιεία. Θεωρούνται τα ωραιότερα ελληνικά νομίσματα που κόπηκαν στην Ιταλία και έχουν ως κύριο θέμα τον πολιούχο καβάλα σ' ένα δελφίνι. Αυτό το θέμα το συναντάμε στα αρχαιότερα έγγλυφα νομίσματα, αλλά και στις νεότερες σειρές, τόσο στην εμπρόσθια όσο και στην οπίσθια όψη. Επίσης, τεκμηριώνεται ένα νόμισμα με το δελφίνι στην εμπρόσθια όψη κι' έναν υπόκαμπο στην οπίσθια.

Άλλες παραστάσεις σχετικές με τη θάλασσα είναι ο κάβουρας και η θαλάσσια χελώνα. Στη συλλογή Γκουλμπεκιάν, ο κάβουρας εμφανίζεται σε νομίσματα της ανατολικής Ελλάδας, κυρίως από την Κω και σε νομίσματα των δυτικών αποικιών, όπως ο Ακράγαντας (σήμερα Αγκριτζέντο), που ήταν από τις μεγαλύτερες πόλεις της Σικελίας. Τη θαλάσσια χελώνα τη συναντάμε σ' ένα νόμισμα της Αίγινας, και πιθανώς το θέμα συνδέεται μ' έναν χαμένο μύθο κάποιου ήρωα που έπλεε καβάλα σε θαλάσσια χελώνα, όπως απεικονίζεται σε μια μετόπη του ναού δίπλα στον ποταμό Κέρες, κοντά στην Ποσειδωνία, αλλά και σε διάφορους πολύτιμους λίθους.

Πέραν αυτής της πολύτιμης ομάδας, το Ίδρυμα διαθέτει κι έναν σημαντικό αριθμό νομισμάτων που δεν έχει δει ακόμη το φως της δημοσιότητας. Πρόκειται για επτακόσια νομίσματα του ελληνορωμαϊκού κόσμου που περιλαμβάνονται στη «Αποθεματική Συλλογή», η οποία – με εξαίρεση 108 νομίσματα που δώρισε

very probably associated to a lost myth of a hero galloping on this animal, as can be seen on a metope from the Temple of Ceres, near *Paestum*, and on several gems.

In addition to this highly valuable set published, the foundation also has a significant number of coins that are still unpublished. There are some seven hundred coins from the Greco-Roman world that are part of the so-called “Reserve Collection” which, apart from a set of 108 coins donated by an Arabian country in 1980, belong to the original core of the Gulbenkian Collection. This huge legacy, kept in three filing cabinets with trays, must be duly reorganised and classified. Some specimens of this collection stand out, such as the case of a rare electrum stater (the fifth example known), probably minted in Ephesus around 600 BC, with the representation of a deer on the obverse, the symbol of the goddess Artemis, partially surrounded by a long retrograde legend in Greek – *Phanos emi sema* (“I am the sign of Phanes”) – in which Phanes is identified as the issuing body, perhaps a magistrate of Ephesus responsible for minting coins. A set of twenty Roman *solidi* from the 4th-5th centuries AD which must have come from a single monetary deposit are also of special interest.

In the area of the Greek collections, in addition to the coins, we should mention other sets: a silver Greek situla, dating from the 4th to 3rd centuries BC; various gems and cameos from the 5th

Fig. 13.5.- Calyx krater attributed by Sir John Beazley (ARV, no. 1042.1) to the Coghill Painter (© Calouste Gulbenkian Foundation, Lisbon; Calouste Gulbenkian Museum-Founder's Collection; Carlos Azevedo). — Καλυκόσχημος κρατήρας που ο Τζων Μπήτλεϋ (ARV, No 1042.1) αποδίδει στον Ζωγράφο του Coghill (© Ίδρυμα Καλούστε Γκουλμπεκιάν, Λισαβόνα. Μουσείο Καλούστε Γκουλμπεκιάν – Συλλογή του Ίδρυτή. Κάρλος Αζεβέντο).

Fig. 13.6.- Detail of the upper and lower friezes of the calyx krater of the Coghill Painter (©Calouste Gulbenkian Foundation, Lisbon; Calouste Gulbenkian Museum-Founder's Collection; Carlos Azevedo). — Λεπτομέρειες της ανώτερης και κατώτερης ζωοφόρου του καλυκόσχημου κρατήρα του Ζωγράφου του Coghill (©Ίδρυμα Καλούστε Γκουλμπεκιάν, Λισαβόνα. Μουσείο Καλούστε Γκουλμπεκιάν – Συλλογή του Ίδρυτή. Κάρλος Αζεβέντο).

το 1980 κάποια αραβική χώρα – ανήκουν στον αρχικό πυρήνα της συλλογής Γκουλμπεκιάν. Αυτό το ευρύ κληροδότημα που φυλάσσεται σε τρεις συρταριέρες αρχειοθέτησης με δίσκους, πρέπει να αναδιοργανωθεί και να ταξινομηθεί. Από αυτή τη συλλογή ξεχωρίζουν μερικά κομμάτια, όπως ο στατήρας από ήλεκτρον (το πέμπτο γνωστό κομμάτι), που μάλλον κόπηκε στην Έφεσο περί το 600 π.Χ., με την απεικόνιση ενός ελαφιού (σύμβολο της θεάς Αρτέμιδος) στην εμπρόσθια όψη, εν μέρει κυκλωμένο από την επιγραφή στα ελληνικά *Φανός ειμί σήμα*, η οποία καταδεικνύει την αρχή έκδοσης, που ήταν μάλλον κάποιος Εφέσιος δικαστής με αρμοδιότητα την κοπή νομισμάτων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει και μια ομάδα είκοσι ρωμαϊκών *solidi* των 4^{ου}-5^{ου} αι. που πρέπει να προέρχονται από το ίδιο νομισματικό απόθεμα.

Στο πλαίσιο των ελληνικών συλλογών, εκτός από τα νομίσματα πρέπει να αναφέρουμε κι άλλα αντικείμενα: έναν ασημένιο ελληνικό κουβά που χρονολογείται μεταξύ 4^{ου} και 3^{ου} αι. π.Χ., διάφορους πολύτιμους λίθους και καμέες της περιόδου μεταξύ 5^{ου} και 3^{ου} αι. π.Χ., διάφορα προϊόντα χρυσοχοΐας, κυρίως σκουλαρίκια και περιδέραια, που χρονολογούνται μεταξύ του τέλους της αρχαϊκής περιόδου και της ύστερης ελληνιστικής εποχής κι ένα εξαιρετικό αττικό κεραμικό ερυθρόμορφο αγγείο, στο οποίο θα αναφερθούμε στη συνέχεια.

Αυτό το αγγείο είναι ένας καλυκόσχημος κρατήρας, τον οποίον ο Τζων Μπίζλεϋ (ARV, No. 1042.1) αποδίδει στον Ζωγράφο του Coghill. Το αγγείο αυτό αποτελεί το καλύτερο δείγμα αυτού του καλλιτε-

to 3rd centuries BC; several pieces of silver work, mainly earrings and necklaces, dating from between the end of the archaic Greek period and the late Hellenistic period, and an exceptional Attic red-figure pottery vase, which we will mention below.

This vase corresponds to a calyx krater, attributed by Sir John Beazley (ARV, no. 1042.1) to the Coghill Painter, representing the best exponent of this artistic genre in the country. It was discovered close to Agrigento (Sicily) and belonged to the collector and painter Sir John Coghill Bart. It was later acquired by Thomas Hope and then by Calouste Sarkis Gulbenkian at an auction in Christies in 1917. Dated between 440 and 430 BC, it comes under the so-called "Free style" (circa 475-420 BC) and has a decoration in two registers.

In the upper register, a very well-known subject from Greek mythology is illustrated: the Abduction of the Leucippides. Otto Jahn suggested the identification of some of the figures: the woman represented on the left of the quadriga in which the god Apollo is found could be Philodice, judging by the richness of her garments. The young man preceding her, with lances, could be Chrysippus, who served the Dioscuri brothers. The bearded man, sitting on a rock, would have been Leucippus himself, to whom a young girl is giving the news about the abduction. Tillyard suggests that, of the three female figures represented on the opposite side, the central figure

χνικού είδους στην Πορτογαλία. Βρέθηκε στην Σικελία, στα περίχωρα του Ακράγαντα (Αγκριτζέντο) και ανήκε στον συλλέκτη και ζωγράφο Τζων Κόχιλ Μπαρτ. Αργότερα πέρασε στην ιδιοκτησία του Τόμας Χόουπ και αργότερα του Καλούστε Σαρκίς Γκουλμπεκιάν σε έναν πλειστηριασμό του Οίκου Κρίστις το 1917. Χρονολογείται μεταξύ 440 και 430 π.Χ., κατατάσσεται στον λεγόμενο «ελεύθερο ρυθμό» (μεταξύ 475 και 420 π.Χ.) και είναι διακοσμημένος σε δυο μέρη.

Στο ανώτερο μέρος απεικονίζεται ένα πολύ γνωστό θέμα της ελληνικής μυθολογίας: η αρπαγή των Λευκιπίδων. Ο Όττο Γιάν πρότεινε την ταυτοποίηση ορισμένων από τις μορφές: η γυναίκα που απεικονίζεται αριστερά του άρματος με τα τέσσερα άλογα στο οποίο βρίσκεται ο θεός Απόλλων μπορεί να είναι η Φιλοδίκη, αν κρίνουμε από το πλούσιο ρούχο της. Ο νεαρός που προηγείται θα μπορούσε να είναι ο Χρύσιππος, υπηρέτης των Διοσκούρων. Ο γενειοφόρος άνδρας που κάθεται στον βράχο θα ήταν ο ίδιος ο Λεύκιππος, στον οποίο έρχεται ένα κοριτσάκι να ανακοινώσει την αρπαγή. Ο Τίλιαρντ από την πλευρά του προτείνει ότι από τις τρεις γυναικείες μορφές που απεικονίζονται στην αντίθετη όψη, η κεντρική αντιστοιχεί στην Αρσινόη, λαμβάνοντας και πάλι υπ' όψιν το πλούσιο ένδυμά της. Σύμφωνα με τον Γιαν, ο μοναδικός παρών θεός στη σκηνή μπορεί να είναι ο Απόλλων (με την ιδιότητα του προεδρεύοντος στους γάμους), αλλά κατά τον Τίλιαρντ ο θεός θα μπορούσε να απεικονίζεται ως ο ίδιος ο πατέρας των κοριτσιών.

Στο κατώτερο μέρος υπάρχει μια πολύ συνηθισμένη διονυσιακή σκηνή. Απει-

would have been Arsinoe, taking into account the richness of her garments. According to Jahn, the only god found on the scene could have been Apollo (who would have been there in his role to preside over weddings), however, according to Tillyard, it is possible that the god is represented as the true father of the Leucippides.

In the lower register, the scene is more usual as it represents a Dionysian theme. Here, you can see the satyrs, the rowdy companions of the god, heavy drinkers and libertines, who followed the maenads or bacchantes (“the delirious”). They frequently carried torches as well as canes wrapped in ivy leaves, crowned with a pineapple, and were known as thyrsi.

The representations of torches on this Gulbenkian vase indicate that it was a night-time scene, habitual in Dionysian worship, in which the entourage of the god was noisy and exuberant.

κονίζονται οι σάτυροι, οι φασαριόζοι συνοδοί του θεού, μεγάλοι πότες ελευθερίων ηθών, που κυνηγάνε τις μαινάδες ή βάκχες («οι παραληρούσες»). Αυτές συνήθως φέρουν δάδες και ραβδιά τυλιγμένα με αμπελόφυλλα και ένα κουκουναρί στην κορυφή, που λέγονται θύρσοι.

Οι δάδες σ’ αυτό το αγγείο της συλλογής Γκουλμπεκιάν δείχνουν ότι πρόκειται για νυχτερινή σκηνή, πράγμα σύνηθες στην διονυσιακή λατρεία, όπου η αυλή του θεού απεικονίζεται φασαριόζα και πληθωρική.